

KSZTAŁCENIE ZAWODOWE PIELĘGNIAREK W UJĘCIU HISTORYCZNYM

VOCATIONAL NURSE TRAINING IN HISTORICAL PERSPECTIVE

Teresa Slosorz

STRESZCZENIE

Każdy zawód ma swoje uwarunkowania historyczne i nie może być analizowany w oderwaniu od panującej rzeczywistości. Historia pielęgniarstwa jest nierozdzielnie związana z historią medycyny. Przez wiele stuleci pielęgnowanie i leczenie było realizowane łącznie. Jednym z pierwszych, który wyodrębnił czynności pielęgnacyjno-opiekuńcze był grecki lekarz Hipokrates, zwany „ojcem medycyny”. Pomimo że opieka pielęgniarska była już znana w starożytności, to o pielęgniarstwie, jako zawodzie, można mówić dopiero od XVIII wieku wraz z pojawieniem się pierwszych pielęgniarek świeckich. Natomiast w języku polskim określenie zawodu w znaczeniu osoby – pielęgniarki, pojawiło się około roku 1900. Rozumienie pracy zawodowej pielęgniarki ewoluowało wraz ze zmianami filozofii medycyny. Obecnie znacznie poszerzony zakres i charakter roli zawodowej tej profesji dokonuje się w obszarach zainteresowania: jednostką, rodziną, grupą społeczną zarówno w zdrowiu jak i chorobie. Pielęgniarka/pielęgniarnik to samodzielni praktycy – kompetentni profesjonalści, a zarazem członkowie zespołu terapeutycznego w zakresie działalności zawodowej oraz organizacji i jakości pracy, którzy swoje zadania pełnią w oparciu o akty prawne.

Słowa kluczowe: kształcenie, zawód, pielęgniarka, pielęgnowanie, historia.

ABSTRACT

Every profession has its own historical conditions and cannot be analysed in isolation from the prevailing reality. Nursing history is inextricably linked with the history of medicine. For many centuries nursing and treatment were carried out in conjunction. One of the first who isolated activities of nursing care was a Greek physician – Hippocrates, known as the „father of medicine”. Although nursing was already known in antiquity, one can speak of nursing as a profession only from the eighteenth century with the advent of the first secular nurses. However, in the Polish language the definition of the profession in the sense of a person – a nurse, appeared around 1900. Understanding the work of a nurse evolved with the changes of the philosophy of medicine. Currently, the scope and nature of the professional role of the occupation is being significantly expanded in the areas of the interest in: an individual, a family, a social group, both in sickness and in health. Nurses are independent practitioners – competent professionals, and also members of a therapeutic team in professional activities and the organization and quality of work, who perform their duties on the basis of legislation.

Keywords: training, profession, nurse, nursing, history.

298

Wstęp

Pierwsze wzmianki o początkach zawodowego pielęgniarstwa znalazły się w dziełach hinduskich lekarzy, Charaki i Susruty, którzy wskazali na konieczność kształcenia zawodowego osób zajmujących się funkcją pielęgnowania – dozorców (pielęgniarzy). Znaczącą postacią w historii pielęgniarstwa był Wincenty à Paulo, założyciel Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia – diakonis, z którego w roku 1643 wyodrębniło się zgromadzenie siostr szarytek [1]. Reforma w zakresie kształcenia zawodowego pielęgniarek przeprowadzona za sprawą luterańskiego pastora Teodora Fliednera (1800–1864) doprowadziła do powstania w 1836 roku w krajach protestanckich metod nauczania, które zapoczątkowały edukację w dziedzinie teorii i praktyki pielęgnowania. Systematyczne szkolenia praktyczne, prowadzone pod okiem doświadczonych diakonis, przyczyniły się do podniesienia ówczesnego poziom świadczeń, jednak jeszcze nie w zorganizowanej formie kształcenia [2].

Przełomowym momentem w rozwoju pielęgniarstwa było powstanie w 1860 roku w Londynie pierwszej świeckiej szkoły pielęgniarstwa, której założycielką była Flo-

rence Nightingale (1820–1910). Jej ogromną zasługą było stworzenie modelu pielęgniarstwa, jako nowego zawodu, wspierającego działalność lekarza. Wychodząc z założenia, że choroba jest stanem przejściowym, szczególnie uwagę zwróciła na zadania pielęgniarki w środowisku lokalnym i rodzinnym.

Początki rozwoju pielęgniarstwa zawodowego w Polsce

W Polsce pielęgniarstwo do końca XIX wieku miało formę charytatywno-społeczną. Opiekę nad chorymi sprawowały siostry zakonne (głównie katolickie) zrzeszone w zgromadzeniach. W przeważającej większości były to: szarytki, elżbietanki, boromeuszki, franciszkanki oraz zakonnicy – bonifratrzy [3]. Pielęgnowanie w tym czasie spełniało rolę pomocniczą, a nauczanie tej profesji kontynuowano głównie w wersji kursów. W kolejnych dekadach pielęgniarstwo stawało się nie tylko ważnym ogniwem w grupie zawodów medycznych, ale także zaczęło kształtować swoje podstawy naukowe.

Już w czasie zaborów, w roku 1895 przy Szpitalu Powszechnym we Lwowie, powstała (w formie kursów) szkoła pielęgniarska. W dokumentacji określono ją jako: „Szkołę dozorczyń” lub „Szkołę dla dozorczyń chorych” [4]. Ukończyło ją 12 „infirmerek” – dozorczyń, wśród których jedna posiadała dodatkowe kwalifikacje akuszerki. Pomimo braków personelu w szpitalach, większość absolwentek miała trudności w znalezieniu pracy. Powodem było niedostateczne finansowanie szpitali uniemożliwiające pokrycie kosztów uposażenia dozorczyń. Program szkoły obejmował ośmiomiesięczny kurs z podziałem na część teoretyczną i praktyczną. Oprócz siostr zakonnych szkoła edukowała także pielęgniarki świeckie, głównie do pracy w dziedzinie zdrowia publicznego [5].

W Krakowie, w listopadzie 1911 roku, otwarto pierwszą, nowoczesną Zawodową Szkołę Pielęgniarstwa Stowarzyszenia PP. Ekonomek św. Wincentego à Paulo. Nauka trwała 2 lata, a pierwsze – 13 pielęgniarek (wśród których jedna była siostrą zakonną) opuściło szkołę w maju 1913 roku. Ze względu na prestiż szkoły absolventki nie miały większych trudności w znalezieniu zatrudnienia [6]. W szkole prócz wykładów z przedmiotów podstawowych realizowano roczną praktykę na oddziałach szpitalnych i w ambulatorium. „Stara” szkoła krakowska kierowała się maksymą: „Pielęgniarstwa trzeba się uczyć i traktować je jako wyodrębniony samodzielny zawód”. Szkoła funkcjonowała w latach 1911–1921 (z przerwą na czas I wojny) i stała się wzorem dla następnych pokoleń pielęgniarek oraz przyczyniła się do powstania i rozwoju pielęgniarstwa świeckiego w Polsce. Jej pierwszymi słuchaczkami były m.in. Maria Epstein i Anna Rydlówna [7, 8].

Z kolei w Warszawie w czasie zaborów (ok. roku 1893) edukacją kobiet zainteresowanych pielęgowaniem zajmowała się hrabina Julia Witolda Aleksandrowicz (1847–1932), która dzieliła się wiedzą wcześniej zdobytą w Berlinie, Paryżu i Wiedniu. Natomiast od 1905 roku działalność rozpoczęła jednoroczna Szkoła Pielęgniarstwa doktora Aleksandra Fruchtmanna. Oprócz wykładów z pielęgniarstwa prowadzono również zajęcia praktyczne przy łóżku chorego. W Poznaniu z początkiem XX wieku Wydział Opieki zainicjował akcję pozyskiwania osób chcących dobrowolnie i bezpłatnie poświęcić się pielęgowaniu chorych. Zainteresowanie zajmujących się „dozorowaniem i pielęgowaniem chorych” zmalało wraz z nałożeniem na nich od 1904 roku obowiązku składania egzaminu państwowego [9].

Szkolnictwo pielęgniarskie w okresie niepodległościowym

Lata 1918–1939 to czas intensywnego rozwoju pielęgniarstwa w Polsce. Odradzające się państwo polskie stanęło

przed koniecznością zapewnienia społeczeństwu należytej opieki zdrowotnej. Pielęgniarstwo nadal spoczywało w rękach siostr zakonnych, często nieposiadających wystarczających kompetencji. Zarówno wysiłek władz jak i całego społeczeństwa oraz pomoc z zewnątrz spowodowały modernizację starych placówek i powstawanie nowych. Postęp w dziedzinie medycyny, wprowadzanie nowych metod leczenia, zapoczątkowanie pielęgniarstwa społecznego – to miało niewątpliwie znaczący wpływ na poziom kształcenia pielęgniarek w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Pielęgniarstwo, jako zawód, zyskało podstawy prawne; unormowano zakres obowiązków i uprawnień pielęgniarskich, organizacji zawodu i programu nauczania. Krótco po zakończeniu działań wojennych z pomocą do Polski przybyła grupa przedstawicieli Amerykańskiego Czerwonego Krzyża, w szeregach której znalazły się również pielęgniarki [10].

W Poznaniu jeszcze przed wybuchem I wojny światowej (1914–1918) prof. Heliodor Świącicki (1854–1923) – pierwszy rektor Uniwersytetu Poznańskiego, zabiegał o kształcenie pielęgniarek środowiskowych [11]. Jego koncepcja, wypływająca z realnej potrzeby, została zrealizowana w dniu 27 lipca 1921 roku. Z inicjatywy doktor Janiny Żniniewicz (1882–1940) – przewodniczącej Okręgu Wielkopolskiego Polskiego Czerwonego Krzyża – działalność rozpoczęła Wyższa Szkoła Pielęgniarek i Higienistek PCK. Pierwszą dyrektorką w latach 1921–1923 była amerykańska pielęgniarka – Ita Rosa Mc Donell. Szkoła mieściła się w prywatnym domu przy ulicy Grottgera 5 i realizowała nowoczesną formę edukacji pielęgniarek o znamionach kształcenia na poziomie uniwersyteckim. Nauka trwała 2 lata, od kandydatek wymagano ukończenia: sześciu lat ówczesnej ośmioklasowej szkoły średniej (po reformie, czterech klas – gimnazjum), 18 lat życia oraz pozytywnej opinii o przydatności do zawodu. W czasie nauki obowiązywało mieszkanie w domu pielęgniarek, gdzie oprócz pomieszczeń sypialnych znajdowały się sale demonstracyjne. Program obejmował część teoretyczną i praktyczną. W części teoretycznej były uwzględnione przedmioty z zakresu nauk przyrodniczych, medycznych, społecznych oraz pielęgniarstwo. Dużą wagę przywiązywano do szkolenia praktycznego, prowadzonego pod nadzorem pielęgniarek-nauczycielek. Warunkiem przystąpienia do odbywania praktyk było opanowanie techniki zabiegów pielęgniarskich i odpowiednie przygotowanie teoretyczne. W latach powojennym reaktywowano Wyższą Szkołę Pielęgniarek PCK, którą najpierw upaństwowiono, a na początku lat pięćdziesiątych pozbawiono statusu akademickiego [12].

Drugą szkołą w Poznaniu, uruchomioną przez Okręgowy Związek Kas Chorych od kwietnia 1932 roku, była Szkoła Pielęgniarek Społecznych. Funkcję dyrektorki pełniła Jadwiga Szlagowska (1887–1964), absolwentka Uniwersyteckiej Szkoły Pielęgniarek i Higienistek w Krakowie. Działalność szkoły została przerwana w 1934 roku z powodu reorganizacji Ubezpieczalni Społecznej, czego następstwem była likwidacja Kas Chorych, a uczennice dalszą edukację (zakończoną uzyskaniem dyplomu) kontynuowały w Wyższej Szkole Pielęgniarskiej PCK [13]. W październiku 1936 roku, również w Poznaniu, rozpoczęła działalność Prywatna Katolicka Szkoła Pielęgniarek zorganizowana przez Katolicki Instytut Wychowawczy. W grudniu 1949 roku szkoła została również upaństwowiona [14].

Od października 1921 roku z inicjatywy władz Warszawy, Uniwersytetu Warszawskiego oraz Ministerstwa Zdrowia Publicznego rozpoczęła działalność Warszawska Szkoła Pielęgniarska. Stanowisko dyrektorki objęła pielęgniarka amerykańska o bogatym doświadczeniu i doskonałej pozycji zawodowej – Helena Bridge (1885–1964) [15]. Warto w tym miejscu dodać, że jedną z fundatorek szkoły była wraz z mężem Ignacym – Helena Paderewska, która brała czynny udział w szkoleniu szarytek samarytanek (Amerykanek polskiego pochodzenia) do pracy pielęgniarskiej w niepodległej Polsce. Szkoła początkowo mieściła się w dwóch pawilonach Polskiego Szpitala Czerwonego Krzyża, a po roku 1929 w nowym budynku przy ulicy Koszykowej 78, wybudowanym (głównie) ze środków finansowanych przez Fundację Rockefellera. Stanowisko dyrektorki objęła pielęgniarka Zofia Szlenkierówna (1882–1939). Szkoła oprócz sal wykładowych i ćwiczeniowych posiadała internat, który dysponował 150 miejscami. Jednostka miała za zadanie dostarczenie instytucjom wojskowym oraz placówkom prowadzonym przez Polski Czerwony Krzyż dobrze wykwalifikowanych pielęgniarek [16].

W lipcu 1923 roku swoją działalność rozpoczęła Szkoła Pielęgniarska przy Szpitalu Starozakonnym na Czystem. Udział w jej powstaniu mieli: Stowarzyszenie Dobroczynne Pomocy Żydom, Amerykański Czerwony Krzyż i magistrat miasta Warszawy. Pierwszą dyrektorką została dyplomowana pielęgniarka amerykańska, żydowskiego pochodzenia – Amelia Greenwald (1881–1966). Personel dydaktyczny stanowili lekarze, którzy wykładali przedmioty teoretyczne i jedna instruktorka zajęć praktycznych – absolwentka Wydziału Pielęgniarskiego przy amerykańskim Uniwersytecie Kolumbijskim. Na Międzynarodowej Wystawie Sanitarno-Higienicznej w roku 1927 za wzorową organizację kształcenia pielęgniarskiego szpitalnego i społecznego, szkoła otrzymała złoty medal [17]. Tuż przed

wybuchem II wojny światowej przy Szpitalu Przemienienia Pańskiego w Warszawie powstała 2-letnia zakonna Szkoła Pielęgniarska Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia. Przetrwiała okres wojny i okupacji, ukończyło ją 114 sióstr zakonnych i 76 osób świeckich [2].

W dniu 10 grudnia 1925 roku w Krakowie pod nazwą Uniwersyteckiej Szkoły Pielęgniarek i Opiekunek Zdrowia (później Higienistek) reaktywowano „starą” szkołę pielęgniarską. Placówka podlegała Wydziałowi Lekarskiemu, a jej organizatorkami były absolwentki Szkoły Zawodowego Pielęgniarskiego Stowarzyszenia PP. Ekonomek św. Wincentego à Paulo. Stanowisko dyrektorki objęła Maria Epstein, a jej zastępczynią została Anna Rydlówna [6]. Po remoncie szkoła wraz z internatem mieściła się w budynku byłej biblioteki medyków. Nabór kandydatek odbywał się na podobnych zasadach jak do innych szkół w kraju. Po okresie nauki teoretycznej i zajęć na sali demonstracyjnej prowadzone było szkolenie praktyczne w oddziałach szpitalnych. Egzamin dyplomowy odbywał się przed komisją państwową (początkowo) zatwierdzoną przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, później Ministerstwo Opieki Społecznej. Do 1936 roku absolwentki otrzymywały dyplom ukończenia szkoły wydawany przez Uniwersytet Jagielloński, poświadczony przez Departament Służby Zdrowia Ministerstwa. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że była to pierwsza szkoła od początku prowadzona wyłącznie przez pielęgniarki polskie [8, 18].

Z początkiem kwietnia 1927 roku w Katowicach rozpoczęła działalność Szkoła Pielęgniarska i Pomocy Społecznej Okręgu Polskiego Czerwonego Krzyża. Głównie prowadziła szkolenia sióstr Pogotowia Sanitarnego Polskiego Czerwonego Krzyża na potrzeby szpitali wojskowych. Z powodu braku ramowego programu nauczania została zamknięta po dwóch latach istnienia [7].

W okresie II Rzeczypospolitej szkolnictwo pielęgniarskie wykształciło kadry o wysokim stopniu profesjonalizmu i etyce zawodowej. Sytuację pielęgniarską w dwudziestoleciu międzywojennym następująco scharakteryzował Jan Masłowski: „Szkolnictwo pielęgniarskie dało społeczeństwu kadry znane z wysokiego poziomu fachowego i etycznego. Od kandydatek do zawodu pielęgniarskiego wymaga się ukończenia szkoły średniej i nienagannej opinii (...). Szpitalnictwo zasilaty pielęgniarki znakomicie wyszkolone i wyróżniające się świadomością obywatelską. Niedostateczna liczba pielęgniarek nie mogła jednak zaspokoić rzeczywistych potrzeb” [19].

W roku 1938 zawodowo pracowało ok. 6.5 tys. pielęgniarek, z których niespełna co 5. posiadała dyplom szkoły pielęgniarskiej, a na 10 tys. mieszkańców przypadaly tylko 2 pielęgniarki [20]. Ten i tak już zły stan drastycznie

pogorszył wybuch II wojny światowej, w wyniku którego zamknięto prawie wszystkie szkoły pielęgniarskie. Mobilizacja ogromnej liczby pielęgniarek do służby wojskowej w charakterze czynnych lub rezerwowych siostr Polskiego Czerwonego Krzyża przełożyła się na niesienie pomocy rannym i chorym w szpitalach, organizacjach podziemnych, obozach koncentracyjnych, na wielu frontach, za murami getta i w niezliczonych miejscach działań partyzanckich [21].

Kształcenie pielęgniarek w czasie i po II wojnie światowej

W latach okupacji jedynie w Warszawie odbywało się regularne kształcenie pielęgniarek. Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa (za zgodą okupanta) zmieniła nazwę na Miejską Szkołę Pielęgniarstwa Przyszpitalnego. W 1943 roku w tajemnicy przed władzami niemieckimi otwarta została Szkoła Pielęgniarsko-Położnicza (która na krótki okres czasu dała początek tego typu szkołom w Polsce) oraz Uniwersytecka Szkoła Pielęgniarek i Położnych w Krakowie. Trzyletni cykl kształcenia uprawniał absolwentki do pracy w zawodzie pielęgniarki i położnej [22]. Według przybliżonych obliczeń w 1945 roku w powojennej Polsce było ok. 7 tys. pielęgniarek, spośród których szkołę pielęgniarską ukończyło – ok. 2 tys. [13]. Według innej autorki: „W czasie okupacji hitlerowskiej zginęło prawie 30% pielęgniarek. Po wojnie z ok. 6 tys. ocalałych, tylko ok. 1 tys. ukończyło szkołę pielęgniarską” [23]. Wobec istniejącego deficytu i zarazem ogromnego zapotrzebowania na pielęgniarki, Zarząd Główny Polskiego Czerwonego Krzyża (ZG PCK) za najpilniejsze uznał kształcenie zawodowe w formie kursów. Zakładano, że w celu pełnienia prostych czynności przy łóżku chorego (w oczekiwaniu na zawodowe pielęgniarki) należy wyszkolić tzw. personel „pomocniczo-pielęgniarski”. We wszystkich okręgach i większych miastach kraju, które dysponowały szpitalami, uruchomiono 3-miesięczne kursy dla siostr pogotowia sanitarnego [24].

Powstające szkoły pielęgniarstwa działały na podstawie *Ustawy o pielęgniarstwie* z 21 lutego 1935 roku oraz *Rozporządzenia Ministra Opieki Społecznej* z 17 marca 1936 roku. Jednak ustalenia sprzed wojny o kształceniu pielęgniarek, od 1946 roku nie znalazły zastosowania. W latach 1949–1957 Polski Czerwony Krzyż na zlecenie Ministerstwa Zdrowia prowadził szkolenie tzw. „młodszych pielęgniarek”, później przekształconych w 2-letnie szkoły „asystentek pielęgniarek”, które w połowie lat 60. sukcesywnie likwidowano, a absolwentki pełne uprawnienia zawodowe mogły uzyskać dopiero po uzupełnieniu wykształcenia na poziomie szkoły średniej [25]. W omawianym okresie PCK przygotował do pracy w swoich i innych

placówkach służby zdrowia: ponad 2 tys. „siostr” pogotowia sanitarnego, 33 tys. młodszych pielęgniarek oraz 350 pielęgniarek dyplomowanych, które stanowiły kadrę dydaktyczną w szkołach pielęgniarskich i kierowniczą w placówkach służby zdrowia [26].

Nowe koncepcje kształcenia wprowadzono w latach 1950–1954 wraz z upaństwowieniem szkolnictwa [27]. Wymiana kadry bezpartyjnej na członków partii, tzw. „upolitycznianie dyrektorów”, przynależność do Związku Nauczycielstwa Polskiego (ZNP) natomiast uczniów do Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP) stały się koniecznością. Hasłem lat 50. było: „wychować nową pielęgniarkę” w nowej szkole „ludowej” [28]. Czas nauki 2-letniej szkole pielęgniarstwa powodował zarówno lukę w praktycznej nauce zawodu, jak i w wykształceniu ogólnym. Zaniedbania głównie dotyczyły zagadnień z zakresu: języka polskiego, historii, geografii oraz nauki o świecie współczesnym [29]. Kandydatkami do szkół były osoby bardzo młode, posiadające wykształcenie podstawowe i to nie zawsze pełne. Środowisko pielęgniarskie zdawało sobie sprawę z faktu, że szybki proces kształcenia będzie miał negatywny wpływ na jego wizerunek zawodowy. Ponadto, świadectwa wydawane absolwentkom szkół pielęgniarskich do roku 1954 uniemożliwiały dalsze kształcenie na jakiegokolwiek uczelni wyższej. W latach 1948–1950 działalność dydaktyczną rozpoczęło 13 nowych szkół pielęgniarstwa [25]. Inny autor (J. Maśłowski) wymienia liczbę 19 placówek kształcących pielęgniarki [19].

Pomimo istniejących różnic programowych do roku 1959 sytuacja w szkolnictwie ulegała stopniowej poprawie. W kraju istniały 42 szkoły pielęgniarskie, a środowisko pielęgniarek postulowało o wprowadzenie dwustopniowego kształcenia w zawodzie. Pierwszy etap przeznaczony miał być dla kandydatek po szkole podstawowej i zakończony dyplomem szkoły średniej oraz drugi dla kandydatek po maturze, dający dyplom 3-letniej Wyższej Szkoły Pielęgniarskiej [30].

Licea medyczne

Pierwsze 4-letnie licea pielęgniarskie zaczęły powstawać w 1959 roku. Na mocy *Ustawy o rozwoju oświaty i systemu wychowania* z 15 lipca 1961 roku (Dz. U. Nr 32, poz. 160) zaczęto ujednolicać kształcenie pielęgniarek. Na terenie kraju otwierano nowe szkoły pielęgniarskie, a istniejące – od 1965 roku przeorganizowano na 5-letnie licea medyczne. W ich szeregach przyjmowano kandydatki ze świadectwem ukończenia szkoły podstawowej. Ujednoczenie systemu kształcenia pozwoliło również na opracowanie programów nauczania, które podzielono na 3 grupy: ogólnokształcące, pomocnicze i zawodowe oraz

część praktyczną nauki zawodu. Nauczanie i wychowanie skutkowało uzyskaniem wykształcenia ogólnego na poziomie szkoły średniej oraz przygotowaniem do zawodu pielęgniarki [31].

Do zadań liceów medycznych, według obowiązujących wytycznych z 1965 roku, należało:

- przygotowanie uczniów do wykonywania zawodu i zajmowania w służbie zdrowia stanowisk, do których niezbędne jest posiadanie średniego wykształcenia medycznego
- przygotowanie w zakresie wiedzy ogólnej do podjęcia nauki w szkołach wyższych
- przygotowanie ucznia do czynnego udziału w życiu społeczno-politycznym.

Znaczącym momentem w życiu liceów medycznych była uroczystość czepkowania wraz ze składaniem przez absolwentki przysięgi pielęgniarskiej i wręczaniem dyplomów. Wszystkie te działania miały na celu zaakcentowanie symboliki w procesie kształtowania tożsamości zawodowej pielęgniarek [32].

Pomimo systematycznie przybywających wykształconych pielęgniarek ciągle ich widoczny brak był zauważalny bez mała w każdej placówce służby zdrowia. Dlatego w wielu miejscach kraju Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej wyraziło zgodę na otwieranie Medycznych Studium Zawodowych.

Zespoły Szkół Medycznych (Medyczne Studium Zawodowe)

Pomimo, że pierwsze szkoły kształcące w zawodzie pielęgniarki w ramach 2-letniej szkoły pomaturalnej funkcjonowały od 1961 roku, to lata 1974–1989 były okresem intensywnych zmian w większości średnich szkół medycznych. Na skutek reorganizacji działalności dydaktyczno-wychowawczej powstawały w tym czasie Zespoły Szkół Medycznych z nową jednostką – Medyczne Studium Zawodowe. Podbudowę dla tej jednostki stanowili absolwenci liceów ogólnokształcących, którzy chcieli zdobyć zawód medyczny. Działania takie pozwoliły na otwieranie w ramach nowej struktury kolejnych wydziałów dla: pielęgniarek, położnych, higienistek szkolnych, opiekunek dziecięcych, dietetyczek. Od roku 1976 naukę w 2-letniej szkole pielęgniarskiej można było kontynuować po ukończeniu liceum ogólnokształcącego bez konieczności posiadania świadectwa dojrzałości [33].

Z początkiem lat 80. do 2-letnich szkół policealnych został wdrożony jednolity program nauczania w zawodzie pielęgniarki. W tym czasie szkoły z jednej strony rozwijały się pod względem bazy lokalowej wzbogacając ofertę dydaktyczną w sposób adekwatny do zmieniających się

warunków społecznych, z drugiej na skutek wielu zmian społeczno-politycznych (odwilży politycznej – zakończonej stanem wojennym), zostały włączone w nurt życia politycznego [34].

Kształcenie w zawodzie pielęgniarki w latach 1989–1999

Wcześniejsze programy kształcenia w zawodzie pielęgniarki przewidywały głównie pracę z człowiekiem chorym. W dokumentacji programowej z 1991 roku w charakterystyce sylwetki zawodowej absolwenta pielęgniarstwa, obok działań na rzecz osób chorych, przewidziano również promocję zdrowia wśród ludzi zdrowych [35, 36]. Poza czynnikami społeczno-ekonomicznymi decydującymi o założeniach programowych kształcenia średniego personelu medycznego, duży wpływ na przemiany miały działania rządu Rzeczypospolitej Polskiej w kierunku przystąpienia do Unii Europejskiej.

Przyjęty system kształcenia pielęgniarek na podbudowie szkoły ogólnokształcącej ulegał głębokim przemianom, w efekcie których stopniowej likwidacji ulegały Licea Medyczne. Ostatecznie ten typ szkół przestał funkcjonować w roku 1996 [37]. Od roku 1991 zapadła decyzja o wydłużeniu nauki w policealnej szkole pielęgniarskiej do 5 semestrów – czyli do 2,5 roku. Zmiany w programie dotyczyły metodyki nauczania mającej na celu unowocześnienie treści kształcenia, uzupełnienie i wzbogacenie o najnowsze światowe trendy w pielęgowaniu. W konsekwencji rozpoczętych zmian opracowany został ramowy program trzyletniej szkoły pielęgniarstwa, a jego wdrażanie rozpoczęto w roku szkolnym 1996–1997 w 10-ciu Medycznych Studiach Zawodowych (Lublinie, Chełmie, Poznaniu, Krakowie, Ostrowie Wlkp., Wrocławiu, Warszawie, Szczecinie, Gdańsku, Katowicach). Pilotażowy program ukończyło 1543 absolwentów [38]. Trzyletni program kształcenia był całkowicie odmienny od poprzedniego. Dawał szkole i nauczycielom szeroką autonomię, obligował ich do opracowania szczegółowych programów nauczania, uwzględniając podmiotowość uczniów w procesie kształcenia i tworząc możliwość współokreślenia celów przez nauczycieli i słuchaczy. Opracowany na podstawie wyników badań wdrożeniowych – materiał (doświadczenia merytoryczne i organizacyjne szkół) posłużył w dużej mierze do realizacji obecnego systemu kształcenia w postaci studiów licencjackich na kierunkach pielęgniarskich [39].

Podsumowanie

W Polsce za początek zawodowego pielęgniarstwa przyjmuje się rok 1921 [40]. W tym czasie powstały pierwsze ośrodki kształcące pielęgniarki w Poznaniu i Warszawie

oraz w 1925 roku w Krakowie. Wybuch II wojny światowej zahamował proces kształcenia oraz zdzięsiątkował liczbę pielęgniarek. Okres powojenny – zwany kompensacyjnym, charakteryzował się różnorodnością: programów kształcenia, czasem trwania nauki oraz niskim poziomem przygotowania zawodowego, co w efekcie dyskwalifikowało pielęgniarki w dalszym procesie kształcenia na uczelniach wyższych. W latach 60. powoli zaczął zmieniać się wizerunek zawodowy pielęgniarek. Okres ten można nazwać mianem systemowego kształcenia akceptującego heteronomię pielęgniarstwa polskiego, kiedy to pielęgniarka zaczęła stawać się asystentką lekarza, a nie jak dotąd osobą niedostatecznie wyszkoloną.

Na obecny stan kształcenia pielęgniarek istotne znaczenie miało już „Europejskie porozumienie w sprawie kształcenia pielęgniarek”, sporządzone w Strasburgu w październiku 1967 roku. Rozpoczęty od połowy lat 90. proces transformacji kształcenia w zawodzie pielęgniarki powodowany był mającym nastąpić przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Z początkiem roku 2000 w większości uczelni w kraju kształcenie zawodowe pielęgniarek zostało w pełni dostosowane do europejskich standardów, a forma edukacji usytuowana na poziomie studiów wyższych.

Piśmiennictwo

- Dzierżak A, Motyka S, Bomba W, Dukała J. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w Polsce (1652–2002). II Prowincja krakowska i litewska. T. II. Instytut Wydawniczy Księży Misjonarzy „Nasza Przyszłość”, Kraków 2002; 9–15.
- Maksymowicz A. Zagadnienia zawodowe pielęgniarstwa na tle historycznym. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1977; 47–49, 52–54.
- Urbanek B. Zawód położnej na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Wydawnictwo Kwieciński, Katowice 2008; 56–79.
- Minczewska M. Kalendarz informacyjno-encyklopedyczny na rok przestępny 1908. W: Teksty wybrane z historii pielęgniarstwa w Polsce, Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Średnich Kadr Medycznych, Warszawa 1974; 352.
- Urbanek B. Idea opieki nad chorym na ziemiach polskich w latach 1809–1914. Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2001; 247–258.
- Matoga H. Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo i jego opiekuńcza działalność. W: Zahradniczek K (red.). Dzieje pielęgniarstwa w Krakowie. Wydawnictwo Ad Vocem, Kraków 2011; 62–64.
- Matoga H. W kręgu opiekuńczego czepka. Wydawca H. Matoga, Kraków 1999; 115–120.
- Poznańska S (red.). Krakowska Szkoła Pielęgniarek im. Anny Rydlówny. W: Rozwój pielęgniarstwa zawodowego w Polsce. Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1986; 9–12.
- Kowal S. Społeczeństwo Wielkopolski i Pomorza Nadwiślańskiego w latach 1871–1914. Przemiany demograficzne i społeczno-zawodowe. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego, Poznań 1982.
- Urbanek B. Kształtowanie się statusu zawodu pielęgniarstwa na ziemiach polskich w latach 1830–1938. W: Żarnowska A, Szwarz A (red.). Kobieta i praca. Wydawnictwo DiG, Warszawa 2000; 112–113.
- Musiela M. (red.). Heliodor Świącicki w 90. rocznicę powstania Uniwersytetu Poznańskiego. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, Poznań 2009; 112–130.
- Musiela M, Samborski W. (red.). Rozwój i osiągnięcia Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w latach 2005–2010. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, Poznań 2010; 9–10.
- Poznańska S. Pielęgniarstwo wczoraj i dziś. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1988; 88.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 24 października 1949 roku, w sprawie przyjęcia na własność Państwa, szkół pielęgniarstkich, położnych. Monitor Polski, 1949, Cz. „A” nr 83, poz. 1013 (na mocy ww. aktów od dnia 1 stycznia 1950 roku szkoły tego typu zostały upaństwowione).
- Doboszyńska A. Helena Bridge i Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa. Magazyn Pielęgniarski i Położnej. 2011;9:42.
- Jezińska MB, Jabłkowska-Sochańska A, Iżycka-Kowalska A (red.). Pochylone nad człowiekiem. Z dziejów Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa 1921–1945. Stowarzyszenie Redaktorów. Cz. I. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008; 207–248.
- Podgórska-Klawe Z. Szkoła Pielęgniarek na Czystem w Warszawie. W: Urbanek B (red.). Zawód pielęgniarki na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Wydawnictwo Makmed, Warszawa 2008; 217–226.
- Zahradniczek K (red.). Dzieje pielęgniarstwa w Krakowie. Praca zbiorowa, Wydawnictwo Ad Vocem, Kraków 2011; 381–385.
- Masłowski J. Pielęgniarki w drugiej wojnie światowej. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1976; 182.
- Górajek-Jóźwik J. Kalendarium pielęgniarstwa polskiego. Cz. I. Polskie Towarzystwo Pielęgniarskie, Wydawnictwo OVO, Warszawa 1998; 25.
- Wrońska I. Pielęgniarstwo polskie 1921–1939. Wydawnictwo Norbertinum, Lublin 1991; 142–143.
- Piotrowski J. Pielęgniarstwo w położnictwie i ginekologii. Podręcznik dla studentów wydziałów pielęgniarstkich akademii medycznych. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1984; 13–15.
- Kaniewska-Iżycka J. Rozwój pielęgniarstwa w Polsce do roku 1950. Cz. I. Centrum Metodyczne Doskonalenia Nauczycieli i Średniego Szkolnictwa Medycznego, Warszawa 1987; 27.
- Kacprzak M. Szkolenie sanitarne w ramach PCK. Jestem. 1948;1–2:19–20.
- Kaniewska-Iżycka J. Rozwój pielęgniarstwa w Polsce do roku 1950. Cz. II. Centrum Metodyczne Doskonalenia Nauczycieli i Średniego Szkolnictwa Medycznego, Warszawa 1988; 28–31.
- Sochacka D. Na nowej drodze. PCK szkoli młode pielęgniarki. Służba Zdrowia. 1950;27:4.
- Ustawa z dnia 28 października 1948 r. o zakładach społecznych służby zdrowia i planowanej gospodarce w służbie zdrowia (Dz.U. 1948, Nr 55, poz. 434).
- Kosiński K (red.). W krainie PRL Ludzkie sprawy problemy: rzeczywistość PRL odczytana z akt, dokumentów, zapisów, twórczości. W: O nową mentalność: życie codzienne w szkołach 1945–1956, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2000; 8–9.
- Stanisławska J. O właściwy poziom szkolenia pielęgniarek. Służba Zdrowia. 1953;46:3.
- Projekt Wyższej Szkoły Pielęgniarskiej na prawach uczelni wyższej Kolegium Ministra Zdrowia. Pielęgniarka z wyższym wykształceniem. Służba Zdrowia. 1959;42:6.

31. Ustawa o rozwoju Oświaty i Systemu Wychowania z 15 lipca 1961 roku – ujednoczenie szkolnictwa pielęgniarskiego (Dz.U. 1961, Nr 32, poz. 160).
32. Ślusarska B, Zarzycka D. Kultywowanie symboliki w pielęgniarstwie. Praca zbiorowa. Wydanie finansowane przez OPiP w Lublinie, Lublin 2011; 75.
33. Zarządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 23 grudnia 1962 roku w sprawie organów uprawnionych do otwierania, przekształcania i zamykania zawodowych szkół medycznych (Dz.U. 1963, Nr 2, poz. 8).
34. Albert A. Najnowsza historia Polski 1914–1993. T. II, Świat Książki, Warszawa 1995; 13–15.
35. Głowacka DM, Nowik M, Szpakowska J. Nowy model kształcenia kadry pielęgniarskiej w odpowiedzi na wymogi Unii Europejskiej. W: Nowe aspekty akademickiego kształcenia pielęgniarek i położnych. Ogólnopolska Konferencja Naukowa w Lublinie 6–7 grudnia 2002, Lublin 2002; 24–32.
36. Latałski M. (red.). Organizacja opieki zdrowotnej w Polsce. W: Zdrowie publiczne. Akademia Medyczna w Lublinie 1999; 6.
37. Pismo Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 7 kwietnia 1994 roku w sprawie likwidacji Liceum Medycznego.
38. Górajek-Jóźwik J. Uwarunkowania powstawania i rozwoju akademickiego kształcenia pielęgniarek w Polsce. W: Ciechaniewicz W, Kulik TB (red.). 40 lat akademickiego kształcenia pielęgniarek w Polsce. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Lublinie 15–17 października. PZN sp. z o.o., Lublin 2009; 20–39.
39. Formański J. Nowe w szkołach. Magazyn Pielęgniarki i Położnej. 1996;1:38–40.
40. Bukowska A. Polskie Stowarzyszenie Pielęgniarek Zawodowych – powstanie i działalność w latach 1925-1939. W: Urbanek B (red.). Zawód pielęgniarki na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Wydawnictwo Makmed, Warszawa 2008; 197–207.

Adres do korespondencji:
Teresa Słosorz
ul. Kruczkowskiego 15c/3
64-800 Chodzież
tel.: 505 035 367
e-mail: teresa_slosorz@op.pl